

УДК 35:338.2

Р. Г. СОБОЛЬ

НАПРЯМИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Розглянуто структуру страхового ринку України та напрями впливу на нього держави, а також зроблено відповідні висновки і надано пропозиції щодо подальшого розвитку страхового ринку в Україні.

Ключові слова: страховий ринок України, ринок страхових послуг, державне регулювання страхового ринку, страхова інфраструктура.

In this work the structure of the insurance market in Ukraine and ways of state influence on it, and made appropriate conclusions and proposals for further development of the insurance market in Ukraine.

Key words: insurance market of Ukraine, market of insurance services, government control of insurance market, insurance infrastructure.

Становлення сучасного ринку страхових послуг в Україні почалося разом з глибокими соціально-економічними реформами. Створення мережі страхових компаній стало необхідною умовою формування нового економічного, соціального, інформаційно-аналітичного й політичного середовища, пов'язаного з різними видами ризику. Діяльність в умовах ринку супроводжується різного роду ризиками. Тому принципово змінюється характер і функції страхування в Україні, зростає його значення як ефективного, раціонального, економічного і доступного засобу захисту майнових інтересів суб'єктів, що господарюють, виробників товарів і послуг, а також громадян.

Актуальність огляду страхового ринку пояснюється стабільним зростанням останніми роками в Україні попиту на страхові послуги, саме на страхування майна. Страхування суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства і належить до тих чинників, що безпосередньо визначають рівень економічної безпеки країни. Вітчизняний страховий ринок, попри стабільне нарощування обсягів страхових премій, ще не набув статусу впливового соціально-економічного чинника.

В умовах ринкової економіки страхування є потужним видом бізнесу. Суть його виявляється у грошовому відшкодуванні збитків, що виникли внаслідок згубних подій. Страхування створює передумови для нейтралізації або пом'якшення наслідків дії небажаних випадків на основі визначення розмірів ризику та передачі його від страхувальника до страховика. Сьогодні ринок страхових послуг – сектор фінансового ринку України, що зростає найдинамічніше. Але все ж економічна криза національної економіки значно погіршила стан і перспективи розвитку українського страхового ринку.

Актуальність даної проблеми полягає ще в тому, що надійна і стабільна система страхування забезпечує високий рівень економічного захисту її

учасників і успішного функціонування їх у ринковій економіці, що є необхідною передумовою зростання і стабільності економіки в цілому.

У стратегічних планах розвитку України велике значення приділяється вивченню та впровадженню, з урахуванням національної специфіки, закордонного досвіду державного регулювання страхової діяльності, що є достатньо ефективним засобом, що забезпечує контроль і заощадження фінансових фондів і розвитку соціально-економічних процесів взагалі.

Отже, актуальність питання розвитку страхового ринку України обумовлює необхідність розробки державної політики ефективного розвитку страхування в поєднанні із загальнонаціональними економічними пріоритетами.

Дослідженням даної теми займаються такі науковці: Л. Гутко, С. Ковальчук, А. Никонович, О. Сіренко та ін.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану страхового ринку в Україні, визначення основних проблем функціонування ринку та методів їх усунення, а також окреслення перспектив функціонування та розвитку страхового ринку.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: 1) проаналізувати стан сучасного ринку страхових послуг; 2) визначити тенденцію розвитку страхового ринку України; 3) окреслити основні проблеми функціонування страхового ринку, а також визначити шляхи їх вирішення та перспективи розвитку страхового ринку в Україні.

Страховий ринок України розвивається відповідно до міжнародних процесів глобалізації та інтеграції. У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення досвіду інших країн щодо проблем впливу соціально-економічних факторів на розвиток страхового ринку, а також адаптації національного страхового законодавства до вимог європейського права.

За роки незалежності в Україні в основному створено законодавчу та нормативну базу страхування. Це дало можливість розбудувати страховий ринок на засадах конкуренції, що сприяє підвищенню якості надання страхових послуг.

Страховий ринок – частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист. Формується попит і пропозиція на нього [2].

Головною функцією страхового ринку є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства.

Необхідними атрибутами страхового ринку є його учасники та товар, який купують і продають на цьому ринку. Учасниками страхового ринку виступають продавці, покупці страхових послуг, посередники, а також їх асоціації.

Основною метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, зменшення витрат держави на попередження і ліквідацію наслідків стихійних лих, катастроф, техногенних аварій, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів. Організаційно-правова структура

страхового ринку України є недосконалою [3].

Оцінка тенденцій розвитку страхового ринку України вказує на те, що страхування є однією з найбільш рентабельних галузей національної економіки, тому що дохідність від страхової діяльності є надзвичайно високою. Кількість страхових компаній (СК) на кінець 2009 р. становила 475 (зросла на 6 СК порівняно із 2008 р.), з них 75 страховиків здійснювали страхування життя та 400 компаній надавали послуги зі страхування відмінні від страхування життя [6].

Загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків у 2008 р. становила 24008,6 млн грн, з них 8026,8 млн грн (33,4 %) – внутрішнє перестраховування, 317,5 млн грн (1,3 %) – премії, що надійшли від іноземних страховиків (перестраховальників), решта 15664,3 млн грн (65,2 %) – премії від страхувальників [1].

Динаміку страхових премій у 2005 – 2008 рр. та їх співвідношення до ВВП наведено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка страхових премій у 2005 – 2008 рр. [6]

Слід зазначити, що за показником страхування життя Україна посідає одне із останніх місць у світі (табл.). Серед країн, чії статистичні дані загальнодоступні, показник премій на душу населення нижче українського в Алжирі (2,6), Саудівській Аравії (1,7), Казахстані (1,5) та Нігерії (0,9). В Україні цей показник свідчить про значний потенціал розвитку страхування життя [5, с. 37].

Таблиця 1

Виплата страхових премій в Україні та інших країнах

Країна	Премія на душу населення, USD	Частка премій у загальному обсязі валових страхових премій, %	Відношення премій зі страхування життя до ВВП, %
Україна	4,3	4,6	2,73
США	1925,3	45,25	12,14
Великобританія	3487,5	71,49	9,95
Франція	2479,6	69,34	7,17
Німеччина	1242,1	55,07	6,06
Польща	151,8	51,48	5,89
Росія	11,7	5,29	1,76

За підсумками 2008 р. загальна сума страхових виплат за договорами страхування та перестраховування становила 7050,7 млн грн, з них страхувальникам – фізичним особам було виплачено 3206,4 млн грн (45,5 %) та перестраховальникам-резидентам – 504,6 млн грн (7,2 %).

Динаміку валових і чистих страхових виплат та рівень страхових виплат у 2005 – 2008 рр. наведено на рис. 2.

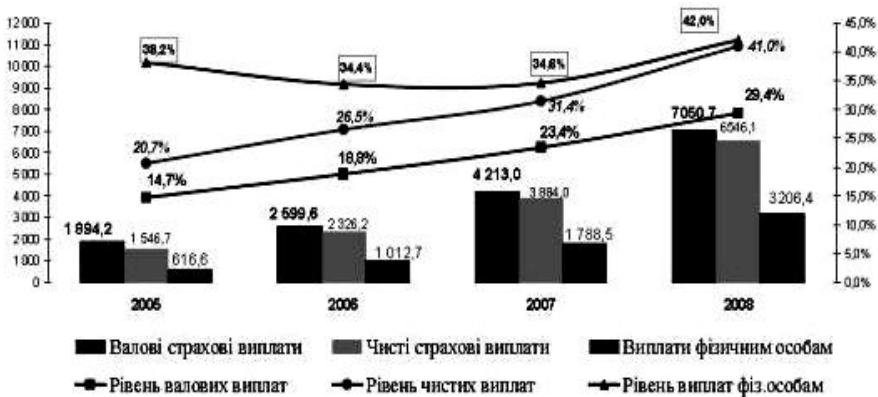

Рис. 2. Динаміка валових та чистих страхових виплат та рівень страхових виплат у 2005 – 2008 рр. [1]

Основну частину виплат страхувальникам – фізичним особам здійснено зі страхування наземного транспорту – 2412,3 млн грн, або 75,2 % від загальних виплат громадянам, зі страхування обов'язкової цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за внутрішніми та зовнішніми договорами) – 408,0 млн грн (12,7 %), а також сукупно за видами добровільного особистого страхування – 273,4 млн грн (8,5 %) [6].

Зростання обсягів страхової діяльності стало одним із факторів росту страхових резервів та активів (рис. 3). На кінець 2008 р. величина активів становила 41,9 млрд грн, що на 9,7 млрд грн перевищує показник 2007 р.

Рис. 3. Динаміка активів та страхових резервів за 2006 – 2008 рр. [1]

Загальний обсяг сформованих страхових резервів станом на 31 грудня 2008 р. становив 10904,1 млн грн, у тому числі: резерви зі страхування життя – 1609,0 млн грн, технічні резерви – 9295,1 млн грн. Розміщення страхових резервів має здійснюватися відповідно до ст. 31 Закону України “Про страхування”, якою визначено перелік активів за відповідними категоріями. Станом на 31 грудня 2008 р. обсяг активів за визначеними законом категоріями становив 23904,9 млн грн, з них 10904,1 млн грн – активи на покриття страхових резервів (на суму страхових резервів).

Також доцільно відмітити, що частка страхового ринку України, що припадає на компанії з іноземними інвестиціями в розмірі понад 51 % статутного фонду, склала 53,3 %. Сьогодні в Україні діють дочірні компанії таких всесвітньо відомих страховиків, як AIG, PZU та GRAWE [6].

Сучасний страховий ринок формується в умовах поступового підвищення базових макроекономічних показників, зокрема зростання валового внутрішнього продукту, низькі темпи інфляції, стабільність національної валюти, що дає змогу забезпечити динамічний його розвиток. Крім позитивних макроекономічних показників існують такі передумови розвитку національного страхового ринку:

- поступове зростання доходів населення з тенденцією до подолання низького рівня платоспроможності;
- підвищення зацікавленості юридичних і фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів;
- збільшення кількості прибуткових підприємств;
- законодавче запровадження обов’язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- розвиток ринків фінансових послуг (у тому числі фондового ринку) та формування національної системи іпотечного кредитування;
- запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення.

Однак існують також негативні чинники, які стримують розвиток ринку страхових послуг:

- недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг;
- низький рівень співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту, незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб;
- нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та відсутність правового регулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;
- недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування;
- велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації, а також слабкий розвиток національного перестрахового ринку;
- використання страхового ринку суб'єктами господарювання для оптимізації оподаткування та витоків коштів за кордон;
- недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення страхового ринку;
- низький рівень страхової культури населення.

Недосконалим залишається нормативно-правове врегулювання діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів. Проблематичним є питання доступу до національного страхового ринку філій іноземних страховиків-нерезидентів. Такий допуск має відбуватися поступово та з урахуванням його подальшого впливу на стан національного страхового ринку, оскільки це може призвести до неефективного перерозподілу акумульованих страховиками ресурсів на міжнародні фінансові ринки, витіснення з ринку національних страховиків та страхових посередників.

В Україні страховий ринок має величезний потенціал розвитку. За експертними оцінками, сьогодні в Україні є застрахованими лише близько 10 % ризиків, тоді як у більшості країн цей показник складає 90 – 95 %. Частка українського страхового ринку в загальноєвропейському обсязі страхових послуг складає лише 0,05 % – при тому, що в Україні проживає 7 % населення Європи [1].

Страхова галузь України, як і вся її економіка, зазнає нині безпрецедентних змін. У найстисліші строки потрібно подолати шлях від централізованої планової економіки до господарства, що функціонує на ринкових засадах. Зміни мають бути фундаментальні й стосуватися політичних, юридичних, економічних, соціальних і технологічних аспектів еволюції суспільства. Отже, реформування тривалий час впливатиме на розвиток усіх галузей економіки країни.

Головні перетворення полягають у структурних змінах форм власності. Ці зміни, у свою чергу, зумовлюють відповідну трансформацію форм її страхового захисту. Серед змін, які відбуваються нині в Україні, найістотніше вплинути на подальшу долю страховиків можуть такі.

1. Приватизація майна переважної кількості підприємств, що раніше належали до державного сектора економіки. Це зумовлює підвищення страхового інтересу як щодо захисту майна, так і щодо страхування відповідальності підприємств. Треба охопити страхуванням насамперед ризики засновників та акціонерів компанії. Це сприяє швидшому започаткуванню та подальшому розвитку страхової діяльності, підвищує довіру до нового страховика, що дуже важливо для укріплення позиції на страховому ринку.

2. Зміни в джерелах сплати страхових платежів. Тепер і за добровільними видами страхування майна підприємств (включаючи транспортні засоби, вантажі) страхові премії додаються до витрат на виробництво, що відповідно зменшує базу оподаткування. Це значно підсилює фінансові можливості підприємств, спонукає їх брати участь у страхуванні [4].

3. Зростання рівня реальної середньої заробітної плати працівників [3]. Ця обставина дає нові можливості активізувати залучення населення до страхування життя від нещасних випадків, страхування нерухомості, транспортних засобів і домашнього майна. Водночас зростання заробітної плати призводить до подорожчання трудових ресурсів, зайнятих у страхуванні.

4. Суттєве зниження рівня інфляції, завдяки якому зміцнюється довіра страховальників до реальності відшкодування збитків. Проте особливу увагу слід приділити врахуванню у правилах і договорах страхування можливості коригувати страхову суму та суму платежів у зв'язку з відхиленням реальної вартості застрахованого майна під впливом інфляції (дефляції) грошової одиниці.

5. Стан криміногенної ситуації, особливо у великих містах, що призводить до підвищення рівня збитковості за багатьма договорами. Така тенденція вимагає коригування страхових тарифів, вжиття разом зі страховальниками і правоохоронними органами додаткових запобіжних заходів щодо охорони об'єктів страхування.

6. Зміна порядку нарахування і віднесення на витрати амортизаційних відрахувань на основні засоби. Прискорена амортизація приведе до збільшення коливань між залишковою вартістю об'єкта за балансом підприємства і його реальною вартістю. Це потрібно брати до уваги і в умовах страхування.

7. Очікуване збільшення кредитних інвестицій у підприємницьку діяльність [5]. Це потягне за собою збільшення масштабів використання страхових послуг у частині страхування майна від вогню і стихійного лиха, технічних ризиків, майна, що передбачається під заставу, страхування відповідальності.

8. Формування українського фондового ринку. Розвинений ринок цінних паперів дасть змогу страховикам прискорити продаж власних акцій і цим самим залучити додатковий капітал до статутного фонду. Водночас, це сприятиме оперативнішому вирішенню питання про інвестування тимчасово вільних коштів у цінні папери і за потреби їх продажу. Розвиток фондового ринку потягне за собою впровадження нових страхових послуг.

9. Коливання банківської облікової ставки, що безпосередньо впливає на прояв заощаджувальної функції страхування, вносить відповідні зміни в

доходи страховиків від розміщення депозитів та визначає деякі інші параметри фінансової діяльності.

10. Зростання можливостей підприємств щодо реалізації продукції, особливо на експорт. Це створює сприятливі умови для розширення страхування експортних кредитів, страхування відповідальності товаровиробників за якість продукції, страхування вантажів та відповідальності вантажоперевізника, страхування юридичних втрат на розгляд претензій.

11. Стабілізація економічного стану на багатьох підприємствах дозволяє поступово переходити до страхування втрат, до яких можуть призвести перерви у виробництві у разі настання стихійного лиха, техногенних аварій або інших страхових подій.

12. Поглиблення проблеми безробіття, що зумовлює зростання потреби у страхуванні роботодавця на цей випадок [5].

13. Поява в регіонах нових страховиків, що володіють аналогічними ліцензіями на страхову діяльність. Компанія має ретельно вивчати можливості своїх конкурентів і відповідно реагувати підвищенням якості, своїх послуг.

14. Доцільне залучення до реалізації полісів страхових посередників. Страхові брокери й агенти сприяють, як правило, зростанню кількості договорів і розширенню географії страхувальників, а це позитивно позначається на надходженні страхових премій і формуванні раціональної структури страхового портфеля.

15. Перестраховування ризиків потрібно здійснювати на облігаторних засадах. У зв'язку з цим потрібно ретельно дібрати перестраховиків і укласти з ними відповідні угоди. У свою чергу, в межах нормативів платоспроможності доцільно збільшити обсяг операцій із приймання ризиків на перестраховування. Перспективним напрямком розвитку внутрішнього ринку страхування є створення регіональних і спеціалізованих страхових пулів.

16. Посилення спілкування з потенційними страхувальниками наданням їм різних консультацій з ризик-менеджменту, страхування ризиків та інших питань, що не виходять за межі статутної діяльності компанії.

17. Тісніша взаємодія з місцевими органами влади. Ці відносини можуть виявлятися у взаємному прагненні розслідувати причини страхових подій, створити зручніші умови для розміщення офісу компанії, рекламних матеріалів, фінансувати за рахунок коштів страховика низку запобіжних заходів, купувати цінні папери, що емітують місцеві адміністрації тощо.

Отже, державна політика, спрямована на приватизацію, проведення протиінфляційних заходів, упорядкування оподаткування як страхувальників, так і страховиків, відсоткових ставок, валютних курсів, фінансового контролю, забезпечує серйозні передумови для активізації страхової діяльності. Стратегія кожної конкретної компанії полягає в тому, щоб максимально скористатися цими можливостями.

Аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування.

Тобто для забезпечення подальшого розвитку національного страхового ринку, необхідно застосувати такі заходи:

1) удосконалити правові засади захисту прав споживачів страхових послуг, а саме впорядкувати ліцензування діяльності страховиків; підвищити вимоги до джерел формування статутного капіталу страховиків; удосконалити проведення аналізу статистичної інформації із страхування та звітності страховиків і страхових посередників;

2) сприяти розвитку довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення та врегулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;

3) підвищити рівень капіталізації страховиків, їх фінансової надійності та платоспроможності;

4) підвищити рівень страхової культури населення.

Важливим напрямом страхової діяльності залишається впровадження зарубіжного досвіду організації страхування, державного регулювання і ефективного функціонування страхового ринку, оскільки страхові компанії в розвинутих країнах, таких як Великобританія, мають значний досвід ринкових перетворень, постійно оцінюють ризик і прогнозують страхові події, розробляють рекомендації по підвищенню ефективності роботи страховиків і страхувальників.

Підсумовуючи, можна сказати, що темпи зростання українського страхового ринку продовжують відставати від зростання економіки, а його частка у ВВП є незначною. Але все ж таки ринок має великий потенціал розвитку, тому важливим є створення нових можливостей у розвитку страхового бізнесу, що забезпечить належний розвиток страхового ринку України.

Література:

1. Аналіз страхових ринків “Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 12 місяців 2008 року”. – Режим доступу : <http://www.uainsur.com>

2. Гутко Л. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Л. М. Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – № 7. – С. 34–36.

3. Ковальчук С. А. Дослідження ринку страхових послуг / С. А. Ковальчук // Маркетинг в Україні. – 2009. – № 1. – С. 23–27.

4. Никонович А. П. Страховий ринок України: проблеми та шляхи вирішення / А. П. Никонович // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 41–46.

5. Сіренко О. М. Страхування XXI століття або про тенденції розвитку страхового ринку України / О. М. Сіренко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 15. – С. 34–38.

6. Страховий ринок України “Динамика поступлений валових страхових платежів”. – Режим доступу : <http://www.dpf.gov.ua>